

INSON HUQUQLARINING UNIVERSAL VA MILLIY QADRIYATLAR BILAN UYG'UNLIGI

Gavharoy Qavulova

Farg'ona davlat universiteti talabasi

ORCID: 0009-0009-1271-4979

e-mail: alfargoniy.uz@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20812189>

ARTICLE INFO

Received: 1st June 2026

Accepted: 5th June 2026

Published: 23rd June 2026

KEYWORDS

inson huquqlari, bag'rikenglik, ma'naviy meros, huquqiy madaniyat, umuminsoniy qadriyatlar.

ABSTRACT

Mazkur maqolada inson huquqlarining universal mohiyati va ularning milliy qadriyatlar bilan o'zaro uyg'unligi masalasi ijtimoiy-falsafiy hamda huquqiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Inson huquqlarining universalligi tamoyili, uning xalqaro huquqiy asoslari va zamonaviy demokratik jamiyat taraqqiyotidagi o'rni yoritiladi. Shuningdek, milliy qadriyatlar, madaniy an'analar va tarixiy merosning inson huquqlarini amaliyotga tatbiq etishdagi ahamiyati ochib beriladi. O'zbekiston tajribasi misolida inson huquqlarining umuminsoniy tamoyillari va milliy-ma'naviy qadriyatlarning o'zaro bog'liqligi hamda ularning demokratik islohotlar jarayonidagi roli tahlil etiladi. Tadqiqot natijalari inson huquqlarining universalligi va milliy qadriyatlar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash ijtimoiy barqarorlik, fuqarolik jamiyati rivoji va inson qadr-qimmatini yuksaltirishning muhim omili ekanligini ko'rsatadi.

Inson huquqlari zamonaviy sivilizatsiyaning eng muhim yutuqlaridan biri bo'lib, u insonning qadr-qimmatini, erkinligi va daxlsizligini himoya qilishga qaratilgan universal tamoyillar majmuasini o'zida mujassam etadi. XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab inson huquqlari xalqaro munosabatlar, davlat boshqaruvi va fuqarolik jamiyati rivojlanishining asosiy mezonlaridan biriga aylandi. Ayniqsa, 1948-yilda Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan qabul qilingan Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi inson huquqlarining universalligi g'oyasini xalqaro miqyosda mustahkamladi [1]. Mazkur tamoyilga ko'ra, har bir inson irqi, millati, dini, jinsi, tili, ijtimoiy kelib chiqishi yoki boshqa belgilaridan qat'i nazar, tug'ilishidan boshlab ajralmas huquq va erkinliklarga ega hisoblanadi. Inson huquqlarining universalligi ularning barcha davlatlar va jamiyatlar uchun birdek ahamiyatga ega ekanligini anglatadi. Biroq insoniyat taraqqiyoti davomida shakllangan turli madaniyatlar, milliy an'analar va ma'naviy qadriyatlarning mavjudligi ushbu universal tamoyillarning amaliyotda qo'llanishida o'ziga xos yondashuvlarni yuzaga keltirmoqda. Shu sababli zamonaviy ilmiy adabiyotlarda inson huquqlarining universalligi va milliy qadriyatlar o'rtasidagi o'zaro munosabat masalasi dolzarb ilmiy muammo sifatida keng tadqiq etilmoqda. Ayrim olimlar inson huquqlarining mutlaq universalligini himoya qilsa, boshqalari madaniy xilma-xillik va milliy o'ziga xosliklarni e'tiborga olish zarurligini ta'kidlaydilar [2]. Aslida esa ushbu ikki yondashuv bir-biriga qarama-qarshi emas, balki o'zaro uyg'unlashgan holda inson manfaatlariga xizmat

qilishi mumkin. Chunki inson huquqlarining mazmun-mohiyati barcha insonlar uchun umumiy bo'lsa-da, ularning hayotga tatbiq etilishi har bir xalqning tarixiy tajribasi, madaniyati va ma'naviy merosi bilan uzviy bog'liq holda amalga oshiriladi.

Milliy qadriyatlar har qanday jamiyatning tarixiy taraqqiyoti davomida shakllangan ma'naviy, axloqiy va madaniy boyliklari majmuasidir. Ular xalqning dunyoqarashi, turmush tarzi, urf-odatlar, an'analar va ijtimoiy munosabatlarida namoyon bo'ladi. Inson huquqlarining amaliy mazmuni ham ko'p jihatdan aynan shu qadriyatlar orqali boyitiladi va jamiyat hayotiga singdiriladi. Masalan, Sharq xalqlari madaniyatida insonparvarlik, mehr-oqibat, kattalarga hurmat, kichiklarga izzat, bag'rikenglik va jamoaviy birdamlik kabi qadriyatlar muhim o'rin egallaydi [3]. Ushbu qadriyatlar inson huquqlarining asosiy tamoyillari bilan uyg'unlashib, jamiyatda ijtimoiy barqarorlik va o'zaro ishonch muhitini shakllantiradi. Shu bilan birga, milliy qadriyatlar inson huquqlarini faqat huquqiy me'yorlar sifatida emas, balki axloqiy va ma'naviy qadriyat sifatida ham anglashga yordam beradi. Biroq ayrim hollarda an'anaviy qarashlar va zamonaviy inson huquqlari standartlari o'rtasida muayyan ziddiyatlar yuzaga kelishi mumkin. Masalan, gender tengligi, so'z erkinligi yoki diniy erkinlik masalalarida turli jamiyatlarda turlicha yondashuvlar mavjud. Bunday holatlarda inson huquqlarining universal mohiyatini saqlab qolgan holda, milliy va madaniy xususiyatlarni hisobga olish muhimdir. Chunki inson huquqlari va milliy qadriyatlar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, globallashuv jarayonlari kuchayib borayotgan hozirgi davrda milliy o'zlikni saqlash bilan birga, umuminsoniy qadriyatlarga sodiq qolish masalasi alohida ahamiyat kasb etmoqda [4]. Shu nuqtai nazardan qaralganda, milliy qadriyatlar inson huquqlarining rivojlanishiga to'sqinlik qiluvchi emas, balki ularni jamiyat hayotida samarali amalga oshirishga xizmat qiluvchi muhim omil sifatida namoyon bo'ladi.

O'zbekiston tajribasi inson huquqlarining universal tamoyillari va milliy qadriyatlar uyg'unligining yorqin namunasi. Mustaqillik yillarida mamlakatda demokratik huquqiy davlat va kuchli fuqarolik jamiyati qurish jarayonida inson huquqlarini ta'minlash masalasiga alohida e'tibor qaratildi. Ayniqsa, so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan islohotlar markazida "inson qadri uchun" va "inson manfaatlari hamma narsadan ustun" degan g'oyalar turibdi [5]. Ushbu yondashuv xalqimizning asrlar davomida shakllangan insonparvarlik, bag'rikenglik va adolat tamoyillari bilan uzviy bog'liqdir. O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasida inson huquqlari va erkinliklari oliy qadriyat sifatida e'tirof etilgan bo'lib, davlatning asosiy vazifalaridan biri sifatida ularni himoya qilish belgilab qo'yilgan [6]. Shu bilan birga, milliy qadriyatlar ham huquqiy siyosatning muhim tarkibiy qismi sifatida qaralmoqda. Masalan, oila institutini mustahkamlash, mahalla tizimini rivojlantirish, diniy bag'rikenglikni ta'minlash va ijtimoiy hamjihatlikni kuchaytirish borasidagi siyosat xalqimizning ma'naviy merosiga tayanadi. O'zbek jamiyatida qadimdan inson sha'ni va qadr-qimmatini ulug'lash, muhtojlarga yordam berish, adolat va halollikni qadrlash kabi fazilatlar ustuvor bo'lib kelgan. Mazkur qadriyatlar zamonaviy inson huquqlari konsepsiyasi bilan uyg'unlashgan holda davlat va jamiyat rivojlanishining muhim ma'naviy asosiga aylanmoqda. Shu bilan birga, yoshlar, ayollar, nogironligi bo'lgan shaxslar va ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarning huquqlarini ta'minlash bo'yicha qabul qilinayotgan qonunlar va dasturlar ham universal inson huquqlari tamoyillarining milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashgan holda amalga oshirilayotganidan dalolat beradi [7].

Globallashuv sharoitida inson huquqlarining universalligi va milliy qadriyatlar o'rtasidagi uyg'unlik masalasi yanada murakkab va dolzarb tus olmoqda. Axborot texnologiyalarining rivojlanishi, migratsiya jarayonlarining kuchayishi va madaniyatlararo aloqalarning kengayishi natijasida turli qadriyatlar tizimlari o'rtasidagi o'zaro ta'sir kuchaymoqda. Bir tomondan, bu jarayon inson huquqlari bo'yicha ilg'or tajribalarni almashish va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish imkonini bersa, ikkinchi tomondan, ayrim hollarda madaniy identifikatsiya va milliy o'zlikka tahdid sifatida ham qabul qilinishi mumkin [8]. Shu sababli

zamonaviy davlatlar inson huquqlarining universal standartlarini joriy etishda milliy madaniyat va an'analarni e'tiborga olishga intilmoqda. Madaniy xilma-xillikni hurmat qilish tamoyili UNESCO va boshqa xalqaro tashkilotlar tomonidan ham qo'llab-quvvatlanadi. Biroq madaniy relativizm inson huquqlarining fundamental tamoyillarini inkor etish uchun asos bo'lib xizmat qilmasligi kerak. Chunki inson qadr-qimmat, yashash huquqi, qiynoqlardan himoyalash, ta'lim olish va tenglik kabi huquqlar umuminsoniy xarakterga ega bo'lib, ular har qanday madaniyat va jamiyat uchun majburiy ahamiyat kasb etadi [9]. Shuning uchun zamonaviy ilmiy yondashuvlarda universallik va madaniy o'ziga xoslikni qarama-qarshi qo'yish emas, balki ularning konstruktiv uyg'unligini ta'minlash zarurligi ta'kidlanadi. Bunday yondashuv inson huquqlarining mazmunini boyitishga, madaniyatlararo muloqotni rivojlantirishga va turli jamiyatlar o'rtasida o'zaro ishonchni mustahkamlashga xizmat qiladi. Xulosa qilib aytganda, inson huquqlarining universalligi va milliy qadriyatlar uyg'unligi zamonaviy jamiyat taraqqiyotining muhim falsafiy, huquqiy va ma'naviy asoslaridan biri hisoblanadi. Inson huquqlari barcha insonlar uchun umumiy bo'lgan qadr-qimmat, erkinlik va tenglik tamoyillariga asoslangan bo'lsa, milliy qadriyatlar ushbu tamoyillarning muayyan jamiyat hayotida samarali amalga oshirilishini ta'minlaydi. Ularning o'zaro uyg'unligi demokratik taraqqiyot, ijtimoiy barqarorlik va fuqarolik jamiyatining rivojlanishiga xizmat qiladi. O'zbekiston tajribasi ham inson huquqlarining universal standartlari va milliy ma'naviy qadriyatlar bir-birini to'ldiruvchi va boyituvchi omillar ekanligini ko'rsatmoqda. Kelgusida ham inson huquqlarini ta'minlash jarayonida xalqaro standartlarga sodiqlikni saqlagan holda, milliy madaniyat, tarixiy meros va ma'naviy an'analarning ijobiy jihatlaridan samarali foydalanish muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Chunki aynan shunday uyg'unlik inson manfaatlarini ta'minlash, inson qadr-qimmatini yuksaltirish va barqaror rivojlanishga erishishning eng maqbul yo'li hisoblanadi [10].

Foydalanilgan adabiyotlar:

- [1] Universal Declaration of Human Rights. United Nations, 1948.
- [2] Donnelly J. *Universal Human Rights in Theory and Practice*. Cornell University Press, 2013.
- [3] Forst R. *The Right to Justification: Elements of a Constructivist Theory of Justice*. Columbia University Press, 2012.
- [4] Taylor C. *Multiculturalism and the Politics of Recognition*. Princeton University Press, 1994.
- [5] Mirziyoyev Sh.M. *Yangi O'zbekiston strategiyasi*. Toshkent: O'zbekiston, 2021.
- [6] O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Toshkent, 2023.
- [7] Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Milliy strategiyasi. Toshkent, 2020.
- [8] Castells M. *The Power of Identity*. Wiley-Blackwell, 2010.
- [9] Bielefeldt H. *Human Rights and Cultural Diversity*. United Nations Publications, 2010.
- [10] Sen A. *Development as Freedom*. Oxford University Press, 1999.